

УДК 821.161.2.09

Валентина Біляцька

## РЕТРОСПЕКТИВНИЙ САМОЖИТТЄПИС ГЕРОІВ РОМАНІВ У ВІРШАХ ЛЕОНІДА ГОРЛАЧА

*У статті розглянуто спогади-оповіді героїв романів у віршах Леоніда Горлача «Ніч у Вишгороді», «Чисте поле», «Мазепа», прототипами яких є визначні історичні особи. Увага акцентована на прикметній ознаці творів: подієвій ретроспективній насиченості, особливостях художнього розкриття буття Ярослава Мудрого, Івана Сірка, Івана Мазепи та їхній ролі в історії України.*

**Ключові слова:** ретроспекція, роман у віршах, спогад, образ, сюжетно-композиційний прийом.

**Постановка й обґрунтування актуальності проблеми.** Хронотоп історичного наративу романів у віршах Леоніда Горлача допомагає глибше пізнати феномен національного буття, образної концепції, яка оприявлює утаємничене в психології, поведінці, морально-інтелектуальному й духовному вираженні, оголює пам'ять і долю народу з відгомонам у серці окремої людини.

Незважаючи на те, що автор у творах вдається до відтворення монументальних подій минулого, основна роль відводиться художньому образу як «універсальному способу репрезентації знань про щось» [9, 45]. Романи у віршах Л. Горлача «Чисте поле», «Ніч у Вишгороді», «Мазепа» несуть нефікційну розповідь героїв як свідків і учасників кривавих подій України, подають ретроспективний погляд на минуле та ретроспективну оповідь про себе.

На переконання Н. Копистянської, виникнення ретроспекції зумовлене розвитком особистості та зародженням жанру історичного роману й стосується життя не окремої людини, а суспільства в цілому. Ретроспекція — це один із найскладніших аспектів проблеми художнього твору, що вивчає його структурні зв'язки «з проекцією на філософське, політичне, естетичне осмислення часу і людини» [6, 201].

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Романи у віршах «Чисте поле», «Ніч у Вишгороді», «Мазепа» Л. Горлача досліджувалися в аспекті жанрової специфіки, сюжетно-композиційних особливостей, історичної й художньої правди, образів-концептів тощо (В. Біляцька, І. Кропивко,

Л. Миронюк, Н. Мисливець, Є. П'ятковська, О. Федько), проте немає розвідок, присвячених аналізу ретроспективного життєпису героїв та розкриттю їхньої ролі в долі України та її народу.

**Мета** пропонованої розвідки — розглянути спогад героїв романів у віршах Л. Горлача «Ніч у Вишгороді», «Чисте поле», «Мазепа» як оповідь, обернену в минуле; довести, що ретроспекція, подієво насичена, образна, подається у творах від імені головних героїв — Ярослава Мудрого, Івана Сірка, Івана Мазепи — і є їх структурним елементом.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Ретроспективний спосіб зображення в досліджуваних творах дав можливість авторові в межах короткого часу — ніч відходу у вічність Ярослава Мудрого («Ніч у Вишгороді»); вечір першого серпня 1680 р. на пасіці хутора Грушівка, останній день життя легендарного кошового Запорозької Січі Івана Сірка («Чисте поле»), та останні дні життя Івана Мазепи («Мазепа») в Бендерах — створити виразний образ епох з епіцентром, з якого автор «упорядковує для себе історію подій» [6, 204]. Це був час князювання далекоглядного дипломата, будівничого й ерудита Ярослава Мудрого, який об'єднав і духовно зміцнив Київську Русь, відігравав помітну роль в історії не тільки своєї держави, але й усієї середньовічної Європи, впливав на її політику. Високий авторитет Київської Русі засвідчувався династійними шлюбами, адже з «тестем Європи», крім багатого посагу, пов'язували міцні моральні засади, високий рівень культури. Час «вольностей», звияти

козаків на чолі кошового-характерника, досвідченого воєнного стратега Івана Сірка та нелегкої долі України із зазіханням ворогів на землю й народ. XVII ст. — це ще й епоха гетьманування Івана Мазепи, який «*поклав край терпінню й виступив на захист інтересів рідного народу <...> поступився в поєдинку із сильнішим, підступнішим суперником*» [7].

Головні герої творів Л. Горлача — літні, вже сформовані люди, які не схибили своїм ідеалам: Іван Сірко — чистому полю, Ярослав Мудрий — Золотим воротам, Іван Мазепа — рідному сплюндрованому краю, за якими стоїть збірний образ України від об'єднання земель до розбрату, зрад і «торгу», коли «*чужі розпорюють на шмаття, / свої ж для них вимощують шляхи*» [5, 147].

До інтерпретації образів Ярослава Мудрого, Івана Сірка, Івана Мазепи зверталось багато майстрів художнього слова. У формі спогадів подали діяння кошового Запорозької Січі В. Кулаковський «Іван Сірко», Ю. Мушкетик «Яса», а в романі у віршах «Іван Сірко» — М. Тютюнник. Художнє моделювання життя й діянь гетьмана Мазепи окреслено в історичних романах у віршах (крім інших жанрів) К. Мотрич «Мотрині ночі», А. Гудими «Сповідь Мазепи», І. Шкурая «Батурич», Л. Горлача «Мазепа». Яскравий приклад інтерпретації образу Ярослава Мудрого в українському ліро-епосі XX ст. — однойменна драматична поема І. Кочерги, який в основу сюжету взяв найбільш напружений період князювання — 1030–1036 рр. У цей час Великий Князь закінчує «збирання» земель у єдину державу й починає її «наряджати», утверджувати «закон і благодать», порушує проблему вірності та зради інтересам держави.

Леонід Горлач у віршованому романі «Ніч у Вишгороді» (дехто з дослідників розглядає цей твір як історичну поему, але у виданні 2008 р., де її було надруковано, зазначено — «Слов'янський острів: Історичні романи у віршах») з метою повнішого розкриття багатогранного внутрішнього світу київського князя вивів його з меж звичного буття й зобразив в останню «ніч прощання заметільного». Ярослав Мудрий у вишгородській резиденції на ложі подумки проходить «життєвими дорогами» й дає самооцінку вчинкам і діям. Образ князя подано у внутрішньому конфлікті: палким патріотом рідної землі й не вільним від честолюбства, непримиренним до ворогів батьківщини (брата Святополка, удільних здириків та печенігів) і будівничим культури й освіти. Битви, боротьба за престол, інтриги, кохання, самотність на вершинах влади, незбагненність багатьох речей та віра в те, що це було не намарне підтверджується в діалозі з ратаєм: «*Свідомість померхла. І тіло конає невільне... / О де ви, жадані, омріяні мною жнива?! / Не треба пектися і душу роз'ятрювать годі — /*

*врожайтесь нива, яку ти лелівав, плекав. / Над цілою Руссю святою стоїть на погоді, / бо ти од трудів ані вдень, ні вночі не втікав. / Я ниву малу засівав — ти велику державу, / я жито плекав — ти народу велике життя*» [3, 281].

Спогади головних героїв у формі оповіді, оберненої в минуле, є композиційним зв'язком між усіма розділами, підґрунтям сюжетної організації досліджуваних творів Л. Горлача. Автор романів у віршах відтворив настроєво-реалістичну картину складних і віддалених у часі історичних подій через психологічне заглиблення в характери персонажів. Як слушно відзначає В. Коскін, письменника «*від перших кроків на шляху творчості хвилював і захоплював такий тип характеру, у якому б органічно вчувався елемент державності*» [7]. Такий підхід уможливило творення «художньої дотикальності» зовсім не знайомої сучасним поколінням доби: князівських міжусобиць, коли заради престолу та влади брат піднімався на брата, жорстоких і трагічних часів розбрату, підступних зрад.

Художнє кодування минулого Ярослава Мудрого («Ніч у Вишгороді»), Івана Сірка («Чисте поле»), Івана Мазепи («Мазепа») здійснюється завдяки широкій палітрі засобів ретроспекції — видінням, спогадам, снам, маренням. Спогади головних героїв у творах часто містифіковані, доповнені зустрічами з мерцями, символічними образами — пам'яті, берегів життя, коня, смерті тощо, які є ключовими чи то в розкритті якое події, чи в бутті персонажа. Наприклад, Ярослав Мудрий і Мазепа уже на ложі «під свічками», метаючись в «непам'яті», неодноразово просили подати коня, розмовляли зі смертю як живою істотою, яка час від часу нагадувала про дорогу до Бога. Ярослав Мудрий («Ніч у Вишгороді») навіть докоряв Золотим воротам, що «смерть впустили»: «*Згинь, оmano! У землю вернись! Пропади! / Ти з чийого наказу проникла сюди?*» [3, 269].

Видіння Мазепи в однойменному романі у віршах найбільше подано на початку й кінці твору. В «Інтродукції» являється смерть: «*Лякаєш лиш своєю худорбою, / бренчиш косою, костяна мана...*» [5, 147], яка згодом «вродилась» у гарну дівчину, і герой перед нею виправдовувався за скоєне протягом життя.

Ретроспекція видінь яскраво подана в «Епілозі», коли «*свічки тріщали золоті / та плавились поволі у жазурі. / Сиділи сповідальники похмурі, / тримаючи слова у заперті*» [5, 360]. У шибку до гетьмана шкребеться з докорами виноград, постають з потойбіччя страчені ним Семен Палій та Василь Кочубей: «*Казав тобі колись, що прокляну / і за собою потягну в могилу... / Мерщій збирайся. Я втомився ждати. / Я дома вмер — ти здохнеш в чужині*» [5, 359]. Зворушливо розмовляв Мазепа із матір'ю, трепетно звертався до Мотрі, гукав до козака Барила, які прийшли до

нього «в лиху годину», бо «*Душа їх мості вже до Бога хоче*» [5, 363].

Перший розділ «При свічах» у творі «Ніч у Вишгороді» починається видінням-маренням Ярослава, що є зав'язкою твору й продовжується в наступних. Він розмовляє з батьком, князем Володимиром, який гордиться ним у «ділах державних»: «*Ти збудував ворота Золоті, / мов вите-сав для доблесті колиску. / Ти в єдності рятунок убачав. / Мечі щербили об ворота зайди. / І те, що будувати я почав, / Довершив ти до рівня права й правди*» [3, 166].

У «Чистому полі» після обрання Сірка кошовим у його видіннях постає рідна мати, яка загинула в Артемівці від «шаблюки татарви»: «*І раптом в церкву мати, як зоря, / спустилася й зависла між свічок, / і кров із неї світлом стру-меніла... / І схаменувся: тож-бо Покрова, / заступ-ниця козацька й оборона*» [4, 495].

Прикметною ознакою романів у віршах Л. Горлача є подієва ретроспективна насиченість. Подаючи спогади героїв, автор дотримується хронологічної послідовності, їх шлях змалювано поетапно на тлі історичних подій і зустрічей з колоритними постатями, що дає підстави для роздумів про долю України, одвічну боротьбу нашого народу за свою свободу.

У розділі «Коня» («Ніч у Вишгороді») в романтичному ключі подано спогади Ярослава про ніч на Івана Купала, коли «*місяць лився хмелем ізгори, / купав тіла у літеплі купальськім*», коли «*плоть зривала всі окови*» [3, 168] й він пізнав шаленство кохання. У «Брати-вороги» йдеться про розмову зі Святополком, який і мертвий мріє посидіти на батьківському троні: «*Убивцю! О клятий відступ-нику! / Поглянь — на тобі ще й понині горить / Кров братня невинна... Уже не відмить!*» [3, 175]. У «Щедрому вечорі» описано зустріч із розвідником «шпигуном-ляхом», який був страчений у Святвечір, коли «*у співах закличних коляд, / як у думах плинких, запановує лад*» [3, 180]. Не завжди вдавалося князю здійснити свої творчі мирні задуми. Часто зі зброєю в руках він боровив землю від зовнішніх ворогів, особливо від набігів кочових племен: узів, половців та печенігів (розділ «Печеніги під Києвом»): «*...знову біда. До землі молодії, живої, / як вовк-сіроманець, із степу набіг печеніг*» [3, 205]. Ярослав у спогадах вправний воїн-захисник, якого й у літах не покидає відвага: «*Велика та тьма? А хіба нам зивкати її бити? / Обстанемо дружно, то голови всі покла-дуть!*» [3, 206].

З цілковитою достовірністю Л. Горлач у «Ночі у Вишгороді» розкрив непрості стосунки князя із синами, між якими точилася жорстока боротьба за владу, відома в історіографії як Тріумвірат Ярославичів [2, 30]. Батько намагався навчити їх мудрості, наставляв на правильний життєвий шлях: «*Ви чуєте, сини? Як буде зрада, / До вас*

*і з того світу доберусь. / Хай у ворота входить лише правда, / якою славна давня наша Русь...*» [3, 163]. Він наголошував на перевазі державних інтересів над особистими, що мир і щастя можна здобути лише в єдності свого народу: «*...гуртуй-тесь тісніше, плечем до плеча, / Доточуйте розум ясний до меча, / Єдиними будьте в години біди — / На цьому стою і стояв я завжди*» [3, 173]. Проте автор оминув увагою династичні шлюби та долі відомих усьому світові доньок, очевидно, не хотів розширювати хронотоп твору.

Художньо інтерпретовано теплі стосунки Ярослава Мудрого з преподобним ченцем Антонієм (заміська резиденція князя Берестове розміщувалася неподалік Києво-Печерського монастиря). Антоній був духовним наставником князя та його сім'ї, дружнім радником у справах «державних». Однак письменник ці взаємини «прикрасив» епізодами норовливості та бунтарства Ярослава: «*А князь вслухався непокірно... / Коли ж Антоній надірався: / — Не відаю, чи перед Богом чистий, / Але не гірший я перед людьми!*» [3, 202]. Л. Горлач був першим, хто зруйнував сталий образ князя-завойовника, обмеженого суто воєнними інтересами й брутальними розвагами. У «Ночі у Вишгороді» Ярослав Мудрий, не відкидаючи меча, вправлявся з пером і прагнув: «*...покласти свій живіт за рідний світ, / За Русь велику і за стіни дому*» [3, 166].

Чимало місця у творах відведено ретроспекції кохання головних героїв. У більшості писемних джерел суперечливою постаттю є Інгігерда (за хрещенням Ірина), дружина Ярослава Мудрого, за походженням шведська принцеса, дочка короля Олава Скотконунга. Вона була войовниче настроєна проти князя, ніколи не поділяла його плани-мрії, які для неї були чужими й незрозумілими [2, 31]. Проте Л. Горлач змодельовав шлюб князя й Ірини зразково-щасливим. Сюжет розділу «Ірина між берегами» переповнений щирістю й зізнаннями в коханні одне одному, адже обоє розуміли, що зі смертю Ярослава їхні береги назавжди розходяться: «*— О Ярославе, не лишай мій цвіт... / Не позбавляй мене свого тепла. / ...без тебе я — немов осіння квітка, / Поривом вітру зірвана з стебла*» [3, 215]. Поте такий опис подій є художньо-історичною невідповідністю. За офіційними даними Ірина померла раніше, ніж її чоловік (у 1050 р.). Однак за творчим задумом Л. Горлача, попри історичні джерела, героїня «проводжає» в ірій князя-мужа й слухає його останнє трепетне зізнання: «*Люблю тебе, дружино, за синів / за те, що у мені живеш незримо, / люблю мов аж дитинно, незборимо, / за світ хмільний, що так мені синів...*» [3, 217].

У народно-звичаєвому шанобливому ставленні до жінки подано спогади Івана Сірка («Чисте поле») про дружину Софію, що цілком відповідає народним уявленням про сім'ю козака:



*«Прощай, Софіє. Сонце пригріває, / а козакові стелиться дорога, — Сірко крізь вуса прокотив слова / і поклонивсь дружині до порога... — Прощай аж до наступної зими!... — поцілував жону, в сідло заскочив»* [4, 569].

Романтичними є спогади літнього гетьмана про почуття до молодої Мотрі («Мазепа»), що властиво українським народним пісням (хоча їхнє взаємне кохання не принесло омріяного щастя). Шляхетне ставлення до дівчини натхненно передано в монологах-звертаннях головного героя, який заново переживає те, що відбулося: «— Мотроно, ясочко, не знаю, / що сам несамохіть чиню / Себе святим вогнем караю — і кланяюсь тому вогню» [3, 243]; «— Та що ти, Мотронько кохана? / Не край мій дух, мій світ не край!» [3, 242]; «Ох, ваша милосте, кохана, / цілую всю тебе, мов н'ю» [3, 254].

В образах Ярослава Мудрого, Івана Сірка, Івана Мазепи бачимо філософське осмислення ідейно-світоглядних та політичних проблем, не оминаючи обставини особистісного, побутового плану, в яких київський князь, легендарний кошовий, гетьман-державотворець постають звичайними людьми.

У романі у віршах Л. Горлача «Чисте поле» Іван Сірко світ убрав «у думи сиві». Він теж зібрався в «дорогу до Бога» й хоче висповідатись пам'яттю-чистилищем, яка зберігає найголовніше: «Вона єдина зради не несе, / від неї не сховаєшся нікуди,... / як вузлики на вимоклих словах, / зав'язе і повертає душі / і образи усіх, кого ти знав, / з ким хліб ділив, кому прощав провину, / кого по смерті чесно поминав / за добрим звичаєм, а не для чину?...» [4, 480].

Вислів «пам'ять ще пручається у серці» [4, 480] є сюжетно-композиційним стрижнем, наскрізним образом, що веде реципієнта з прологу до епілогу й допомагає подати ретроспекцію буття головного героя на схилі літ, для якого найголовнішим було «слово чесне братства / та Україна і хрещений люд» [4, 492]. Н. Мисливець зазначає, що «Бджола, груша, Грушівка — атрибути присутності іншого світу — природи, що скрашують останні дні самотності старого, болячого кошового. Вони ніби замикають “береги” його життя, тому й з'являються в “Пролозі” і в “Епілозі” як аналогії людського буття, відданого іншим, як психологічний фон важких роздумів героя про світ» [8, 102].

Становлення, формування історичної особистості автор розкриває під впливом подій, тому в пам'яті Сірка постає далеке й близьке: прихід на Великий Луг, вибори кошовим на Січі, роздуми про недалекоглядність гетьманів, взяття Перекопа, дотримання козацьких звичаїв і традицій, зустріч із Степаном Разіним, звістка про смерть сина Петра, зрада та заслання в Тобольськ, розмови в Москві з царем, прийом послів на Січі

тощо. Безперечно, у спогадах кошового переважають найбільш важливі події: про козацьку звиятку, героїчні й трагічні сторінки Запорозької Січі, яка визначила сенс його буття і в старості дала сили подумки «ширяти чистим полем». На думку Н. Мисливець, домінантним у спогадах Івана Сірка є драматичне сприйняття світу, «яке постає то в романтичній поетизації Січівольниці, “де всі — як рівна рівня”, то в тяжких роздумах про трагічне становище народу, про ті втрати, які випали на його долю, про власне горе» [8, 104].

Структуру викладу подій у романі у віршах «Чисте поле» формує пам'ять головного героя з акцентом на найбільш суттєвому в його житті та бутті України. На думку Т. Бовсунівської, пам'ять може бути міжсуб'єктна й діалогічна, а також функцією особової самосвідомості й соціальних зобов'язань: «Будучи виключно особистою з одного боку, пам'ять у той же час може бути площиною суспільної угоди і єдиних ритуалів. Відновлення минулого через особисту оповідь може приймати політичне забарвлення залежно від того, що пам'ятається і що забувається» [1, 189].

Роман у віршах «Мазепа» побудований на роздумах головного героя про долю України та на його нездійснених мріях покращити життя народу. Починається твір «Інтродукцією», з якої дізнаємось, що гетьман «побитий, мов трава», підсумовує своє буття після поразки далеко від України: «думки з Бендер через степи тікали, / через життя, яке він доживав» [5, 145]. Однаковий початок «Інтродукції» та «Епілогу» — «Горить стара душа на чужині» [5, 145] — сприймається як документальне твердження того, що йдеться про останні дні життя гетьмана. В одинадцяти розділах роману у віршах в хронологічному порядку подано роздуми про становлення героя, обрання його гетьманом, його злети і падіння, про Україну, без якої не мислив свого існування. Ретроспекція у творах «виконує функцію створення документа про епоху та людину в ній, стає берегиною пам'яті про минуле, виконує не лише інформативну та пізнавальну, але й виховну функцію, бо визначає моральні чинники» [6, 203].

У спогадах героїв романів у віршах вагомого значення надано наскрізним образам, які є ідейним ядром творів, символом міцної держави. У «Ночі у Вишгороді» — Золоті ворота, у «Мазепі» — Україна-руїна, у «Чистому полі» — чисте поле (навіть винесене в назву твору) — «...безкрайній волелюбний степ, земля, незасіяна нива, готова родити щедрі врожаї, це й ідеалізована уява героя про своє „поле” — вітчизну, не пограбовану, не сплюндровану ніякими ворогами, це й символ рідного краю і незайманої вольниці, де “і вода смачна, і трава хрумка”, “чисте сонце”, “півнів чистий спів”, це й незмінний потяг кошового і козаків “до чистих вод, до чистих душ”»

[8, 104], Січ, яка за Сірка «стояла, як несхитна твердь, перехопивши України смерть» [4, 488].

Нерідко ці образи-ідеали включаються в систему поетичного синтаксису з численними внутрішніми антитезами: «де **чисте поле** нашої снаги, / де України славні оборонці?» [4, 481]; «Лиш тяжко у вуздечці самоти / кудись на простір в **чисте поле** рватись» [4, 481]; «поможи нам, доле, / не осквернити наше **чисте поле** / і неприступний наш Великий Луг» [4, 495]; «У **чистому полі** ми знайдемо, діти, / чи славу собі, чи загибель швидко...» [4, 519]; «І вже росла, росла йому навстріч / у **чистім полі** достославна Січ» [4, 621]; «Лиш образ **Золотих воріт** / ще затіняє образ смерті» [3, 257]; «єднають нині всіх / майбутні **Золоті ворота**» [3, 260]; «Він бачив Русь, якою снів, / якій віддав снагу і вміння, / щоб чорне горе не трясло устої **Золотої брами**» [3, 265]; «якого Бога попросить, / щоб **Україну** білокрилу / зміг із руїни воскресить?» [3, 161]; «У мене **Україна** є до скону» [5, 233].

На ретроспективну оповідь героїв романів у віршах Л. Горлача, на сприйняття минулого налаштовують слова: «і догоряли роздуми печальні» [3, 161], «Із далини / пливли до нього видива барвисті» [3, 167], «Я знов у юність подумки лечу / і спогади самі стають на чати...» [3, 191], «А спомини текли собі рікою» [3, 191], «З очей / зігнав неквапно споминів полуду» [3, 202], «Згадалось так — неначе ожило / і стало дійством, позивом болючим» [3, 196] («Ніч у Вишгороді»); «і згадую усе, як є, і плачу» [4, 480], «і на мольбу

Сіркову наяву / постала Січ його, немов осята» [4, 483], «і спомини трощились, мов кора» [4, 487] («Чисте поле»); «І що лишилось? Тільки млосні ночі / та роздуми, прогірклі в долині» [5, 342], «Прокляті думи спати не дають» [5, 235], «як плин сновидінь, що не знає кінця» [5, 323] («Мазепа»).

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Ретроспективна побудова романів у віршах Леоніда Горлача має історіософське спрямування, покликана активізувати катарсис історичної пам'яті, «оцінювальну, виховну і творчо збуджувальну функцію літератури» [6, 208], тому актуальними для сьогодення є слова головного героя твору «Ніч у Вишгороді»: «Люди нерозумні, що далі порога / не хочуть ступнути, чи вам же болить / всієї держави велика дорога, / чи серце за неї вам біль попелить?» [3, 243]. У романах у віршах «Чисте поле», «Ніч у Вишгороді», «Мазепа» за допомогою образної ретроспекції та засобів (видіння, спогади, сни, марення) у межах короткого часу — останніх днів та годин життя героїв — подано їхнє буття у хронології спогадів на фоні певної епохи. Спогади змонтовано за кінематографічним принципом: важливі сцени зображено докладно, з яскравою деталізацією подій та персонажів. Моделювання буття героїв, їхній внутрішній світ, земне життя наближено до історичної реальності. Ярослав Мудрий, Іван Сірко, Іван Мазепа в саможиттеписі постають багатоаспектно — як державні далекоглядні діячі, люблячі батьки, сини, закохані чоловіки, воїни, що не злязять з коня.

## ДЖЕРЕЛА

1. Бовсунівська Т.В. Теорія літературних жанрів: Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : підручник / Т.В. Бовсунівська. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2009. — 519 с.
2. Видатні постаті в історії України IX—XIX ст.: короткі біогр. нариси, іст. та худ. портрети / за заг. ред. М.І. Панова. — К. : Вища школа, 2002. — 209 с.
3. Горлач Л. Ніч у Вишгороді / Л. Горлач // Л.Н. Горлач. Слов'янський острів : історичні романи у віршах. — К. : КП «Редакція журналу «Дніпро», 2008. — С. 161–282.
4. Горлач Л. Чисте поле / Л. Горлач // Л.Н. Горлач. Слов'янський острів : історичні романи у віршах. — К. : КП «Редакція журналу «Дніпро», 2008. — С. 477–662.
5. Горлач Л. Мазепа / Л. Горлач // Леонід Горлач. Мамай. Мазепа. Історичні романи у віршах. — К. : Ярославів вал, 2010. — С. 143–364.
6. Копистянська Н.Х. Час і простір у мистецтві слова : монографія / Н.Х. Копистянська. — Львів : ПАІС, 2012. — 344 с.
7. Коскін В. Леонід Горлач: «Пишу історію без гриму і декору» [Електронний ресурс] / В. Коскін // Українська літературна газета. — Вересень 2010. — № 18 (24). — Режим доступу : <http://www.litgazeta.com.ua/node/992>
8. Мисливець Н.М. Концепція світу головного героя роману у віршах Леоніда Горлача «Чисте поле» / Н.М. Мисливець // Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту). — Д. : РВВ ДДУ, 1998. — Т. 3. — С. 100–106.
9. Тарнашинська Л. До проблеми народження художнього образу в інтерпретаційному полі Івана Франка та Олександра Потебні / Л. Тарнашинська // Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології. — К., 2008. — С. 41–55.

**Беляцкая Валентина.**

**РЕТРОСПЕКТИВНОЕ САМОЖИЗНЕОПИСАНИЕ ГЕРОЕВ РОМАНОВ В СТИХАХ ЛЕОНИДА ГОРЛАЧА**

*В статье рассмотрены воспоминания-рассказы героев романов в стихах Леонида Горлача «Ночь в Вышгороде», «Чистое поле», «Мазепа», прототипами которых есть известные исторические личности. Внимание обращено на примечательные особенности произведений: событийную ретроспективную насыщенность, особенности художественного раскрытия бытия Ярослава Мудрого, Ивана Сирко, Ивана Мазепы и их роли в истории Украины.*

**Ключевые слова:** ретроспекция, роман в стихах, воспоминание, образ, сюжетно-композиционный прием.

**Belitska Valentyna.**

**RETROSPECTIVE AUTOBIOGRAPHY OF CHARACTERS IN LEONID HORLACH'S NOVELS IN VERSE**

*The article examines character's memoirs in Leonid Horlach's novels in verse "The Night in Vyshgorod", "Open field", "Mazepa", the prototypes of which are outstanding historical personalities. It pays attention to remarkable features of works: retrospective saturation of events, peculiarities of artistic disclosing the existence of Yaroslav the Wise, Ivan Sirko, Ivan Mazepa, and their role in the history of Ukraine.*

**Key words:** retrospection, novel in verse, memoir, image, plot-compositional device.